

УДК 342.4.:323

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЇЇ ВИДИ: ПОЛІТИКО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

Р. П. Марчук,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентові України

У статті розкрито сучасне тлумачення конституції як суспільного договору між народом та владою. Зазначено, що залежно від критерію класифікації конституції бувають: а) за фактично-юридичним співвідношенням – реальні та фіктивні; б) за формою – писані та неписані; в) за часом дії – постійні і тимчасові; г) за державним режимом, який вони закріплюють, – демократичні та авторитарні; ґ) за формою правління – монархічні й республіканські; д) за формою територіального устрою – унітарні та федеративні; е) за порядком внесення змін і доповнень – гнучкі, жорсткі, змішані; є) за способом зовнішнього виразу – кодифіковані та некодифіковані. Охарактеризовано ці види конституцій.

Ключові слова: влада, народ, конституція, класифікація, вид, критерій.

R. P. Marchuk,
candidate of juridical sciences, associate professor,
professor of parliamentarism and political management department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

CONCEPT AND TYPES OF CONSTITUTION, POLITICAL AND LEGAL ASPECTS

Modern interpretation of constitution as a social contract between the people and authorities is discovered in the article. It is mentioned that depending on the criteria of classification constitutions can be divided according to a) the factual and legal relationship – real and fictitious; b) the form – written and unwritten; c) the time of functioning – permanent and temporary; d) the state regime they establish – democratic or authoritarian; e) the form of government – monarchical and republican; f) the form of territorial organization – unitary and federal; g) the order of amendments and additions – flexible, tough and mixed; h) the way of external expression – codified and uncoded. We also characterized these types of constitutions.

Key words: power, people, constitution, classification, type, criterion.

Р. П. Марчук,
кандидат юридических наук, доцент,
професор кафедри парламентаризма и политического менеджмента,
Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

ПОНЯТИЕ КОНСТИТУЦИИ И ЕЕ ВИДЫ: ПОЛИТИКО-ЮРИДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье раскрыто современное толкование конституции как общественного договора между народом и властью. Отмечено, что в зависимости от критерия классификации конституции бывают: а) за фактически юридическим соотношением – реальные и фиктивные; б) по форме – писанные и неписанные; в) по времени действия – постоянные и временные; г) по государственным режимам, которые они закрепляют, – демократические и авторитарные; д) по форме правления – монархические и республиканские; е) по форме территориального устройства – унитарные и федеративные; ё) по порядку внесения изменений и дополнений – гибкие, жесткие и смешанные; ж) по способу внешнего выражения – кодифицированные и некодифицируемые. Охарактеризовано эти виды конституций.

Ключевые слова: власть, народ, конституция, классификация, вид, критерий.

Постановка проблеми. Кожен знає, що є Конституція України, більшість зможуть процитувати окремі її статті. Та чи кожен зможе дати відповідь, що таке конституція, чому той чи інший документ, той чи інший закон називають конституцією? І мабуть лише вузьке коло фахівців змо-

же сказати, що існує чимало видів конституцій та пояснити, чим вони різняться між собою.

Ураховуючи те, що про конституцію згадуємо і в повсякденному житті, і використовуємо її в парламентській діяльності, актуальним є питання поняття конституції та її видів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика конституціоналізму була предметом наукового інтересу таких учених, як В.Авер'янов, С.Гавриш, В.Гошовська, А.Колодій, М.Козюбра, В.Копейчиков, В.Костицький, В.Опришко, М.Орзих, І.Пахомов, В.Погорілко, П.Рабинович, В.Селіванов, О.Скакун, В.Тацій, Ю.Тодика, В.Федоренко, В.Шаповал, Ю.Шемшученко та ін.

Проте, незважаючи на широкий спектр досліджуваних ними проблем, окремого дослідження потребує політико-юридичний аспект поняття та видів конституції.

Мета статті – на основі проведеного теоретичного аналізу сформулювати сучасне поняття конституції, визначити та охарактеризувати її види з позицій комплексного політико-правового розуміння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим, як розглянути поняття конституції як юридичного документа, пропонуємо спочатку з'ясувати, що означає слово «конституція» взагалі.

Пригадайте, мабуть ви вживали вислів: «Така у людини конституція». І мали на увазі комплекцію людини, її скелет.

Так от, конституція держави – це і є її скелет, це той документ, той закон, який тримає на собі все законодавство та систему підзаконних нормативно-правових актів. Конституція – це той стрижень, який має забезпечувати стабільність держави. Адже з латинської слово «constitutio» означає установлення, устрій, порядок [6, с. 307].

Саме завдяки давнім римлянам слово «конституція» ввійшло в юридичну сферу. У Стародавньому Римі акти розпочинались словами «*Res Publicum Constituere*», що означало «народ Риму установлює» [1, с. 263].

У сучасному світі конституція установлює державний лад, закріплює права та свободи особи, визначає принципи формування та діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування.

Усі закони та підзаконні нормативно-правові акти повинні відповідати конституційним принципам та розвивати норми, що закріплені в конституції.

Саме тому конституція є основним законом країни.

Знаючи це все, ми з легкістю зможемо сформулювати поняття конституції, визначивши, що конституція – це основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян.

Нині фактично кожна держава має свою конституцію, тому й не дивно, що на сьогодні існує

чимало видів конституцій. Чимало і критеріїв для класифікації.

Зокрема, якщо в основу класифікації покласти такий критерій, як фактично-юридичне співвідношення, тобто наскільки те, що закріплено в конституційних нормах, відповідає дійсності, то можна сказати, що конституції бувають реальними та фіктивними.

Норми реальної конституції відповідають дійсності, вони втілюються в життя, державна політика базується на конституційних засадах.

І навпаки, у фіктивній конституції закріплюються права та свободи людини, які на практиці нівелиуються.

Можна стверджувати, що сучасна Конституція України є реальною, чого не можна сказати про Конституції Радянської України. Хоч і в радянських конституціях були закріплені численні права та свободи громадян, однак на практиці їх реалізувати було не можливо [2; 3]. Скажімо, така звична для нас свобода пересування, тобто можливість обирати місце проживання, роботи, можливість подорожувати як Україною, так і за її межами. Чи можна було скористатися цією свободою громадянину СРСР за умов ізоляції країни рад від світу за умов залізної завіси. Про яку свободу пересування можна було говорити, якщо селянам, по суті, до 1969 р. не видавали паспортів, щоб вони не змогли переїхати жити до міста? А існування інституту прописки? Це ж модифіковане радянське кріпацтво!

Тому радянські конституції у своїй більшості були фіктивними, адже, з одного боку, вони захищали дискримінацію, закріплювали права та свободи, а з другого боку, – держава регулювала і контролювала всі сфери життя людини.

Розглянемо інші види конституцій. За формою конституції бувають писаними та неписаними.

Майже всі сучасні країни мають писану конституцію. Писана – це конституція, що прийнята у вигляді нормативно-правового акта, як правило, парламентом як закон, як скажімо, Конституція України, що була прийнята вітчизняним парламентом – Верховною Радою України 28 червня 1996 р. [5].

Разом з тим конституція може бути і дарована монархом, конституція може мати назву, зокрема: Пакти, Статут, Білль, Хартія, Акт, Ордонанс тощо.

Неписана конституція – це неписані, тобто усні норми, норми звичаєвого права, так звані конституційні традиції. Ці усні норми не закріплені в установленому порядку в жодному документі, однак неухильно використовуються, на-

приклад, під час формування державних органів, реалізації прав людини тощо.

Можна сказати, що норми звичаєвого права використовувались українцями як конституційні принципи до прийняття у 1710 р. так званої Конституції Пилипа Орлика і подальших конституцій [4].

У сучасному світі неписаних конституцій майже немає, крім Великобританії та Нової Зеландії.

Щодо неписаної конституції Великобританії потрібно зробити застереження, що існує таке поняття, як Біблія англійської конституції. Дехто вважає, що Конституцію Великобританії становлять такі документи, як Велика Хартія Вольностей, Біль про права та Акт про престолонаслідування.

Водночас у Великобританії дуже поширеними є конституційні принципи, що не закріплені в жодному законі, наприклад монарх доручає лідеру партії, що перемогла на виборах до Палати обшин, сформувати уряд, або монарх зобов'язаний підписати прийнятий парламентом закон, чи, скажімо, те, що монарх у здійсненні своїх повноважень обмежений волею уряду.

За часом дії конституції можна поділити на постійні та тимчасові. Постійна – це така конституція, термін дії якої не обмежений часовими рамками, умовно кажучи, це така конституція, з тексту якої не зрозуміло, скільки вона ще проіснує.

Виходячи з цього можна зробити висновок, що Конституція України є постійною.

Про постійність цікаво записано в конституціях деяких країн. Зокрема, у Конституції Мексики закріплено, що вона не втрачає сили та не перестає діяти за жодних умов, навіть якщо її дотримання порушено повстанням, адже як тільки народ здобуде свободу, дія конституції відновиться [8].

У Конституції Греції написано, що греки мають право чинити опір усіма засобами будь-якій спробі відмінити конституцію шляхом насильства [9].

Таким чином у деяких конституціях наголошується на її постійності.

Однак, скажімо, у США та Норвегії без подібних наголошувань діє єдина за всю історію конституція. Єдина конституція діє в Бельгії з 1831 р. та в Люксембурзі з 1868 р.

І навпаки, більше 20 конституцій налічує історія Гаїті, Венесуели та Болівії. Чимало конституцій змінилось і в європейських країнах, зокрема в Іспанії, Португалії, Франції – причому згідно з текстом самих конституцій майже всі вони мали бути постійними.

Таким чином, постійність конституції та її постійна і неперервна дія на практиці – це різні речі.

Інший вид конституції – це тимчасова конституція. Наприклад, у Конституції Таїланду 1959 р.

було записано, що вона буде діяти до прийняття постійної конституції, розробленої Установчими зборами [10].

Залежно від того, який державний режим закріплює конституція, вона може бути демократичною або авторитарною.

У демократичній конституції закріплено права і свободи людини, не допускається їх обмеження, заборонена дискримінація, встановлено народовладдя у формуванні державних органів тощо. Таким чином, Конституція України є демократичною.

В авторитарних конституціях порушуються демократичні принципи, наприклад, допускається панування єдиної партійної ідеології (зокрема комуністичної). Пригадаймо ст. 6 Конституції СРСР 1977 р., у якій Комуністична партія Радянського Союзу визначена керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій [2].

За формою правління конституції поділяються на монархічні та республіканські.

За монархії найвища державна влада передається у спадок. На сьогодні існують такі монархії.

Абсолютна – влада монарха нічим необмежена (наприклад Саудівська Аравія, Оман).

Теократична – політична влада належить голові церкви, як у Ватикані.

Виборна – новий монарх після припинення повноважень попереднього обирається парламентом, членами монаршої родини або іншим спеціальним органом. Така форма закріплена в Камбоджі, Малайзії. Виборною монархією також можна назвати Ватикан. Таким чином, Ватикан є абсолютною, теократичною, виборною монархією.

Дуалістична – монархія, за якої поряд із монархом функціонують парламент і уряд. Глава держави особисто формує уряд, який відповідальний не перед парламентом, а перед монархом. Монарх має право вето на закони, які приймає парламент. Прикладом можуть слугувати Кувейт, Йорданія, Свaziленд.

Більш поширеною є парламентська монархія, яка характеризується тим, що влада монарха обмежена так, що в деяких або в усіх сферах державної влади він не володіє верховними повноваженнями. Правові обмеження на владу монарха можуть бути закріплені у вищих законах, таких, як конституція або статuti, або в прецедентних рішеннях, винесених верховними судовими інстанціями. Суттєвою ознакою конституційної монархії є те, що статус монарха обмежений не лише формально-юридично, а й фактично. Парламент-

ськими монархіями є Великобританія, Іспанія, Данія, Бельгія, Норвегія, Швеція, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Японія, Таїланд, Ямайка тощо.

За республіканської форми правління вищі державні органи є виборними. Вони обираються народом безпосередньо або опосередковано. Скажімо, вибори Президента України та до Верховної Ради України є формами прямої демократії. А формування уряду – формою опосередкованої демократії, оскільки Кабінет Міністрів України формується Президентом України та парламентом, що обрані народом.

Існують три основних різновиди республіканської форми правління:

- президентська республіка;
- парламентська республіка;
- республіка змішаного типу.

У президентській республіці президент обирається населенням – шляхом прямих чи непрямих виборів (США, Аргентина, Мексика, Швейцарія). Класичною президентською республікою вважають США. Глава держави (президент) особисто або з наступним схваленням верхньої палати парламенту формує склад уряду, яким керує сам. Уряд, як правило, несе відповідальність перед президентом, а не перед парламентом.

У парламентській республіці президент не може впливати на склад і політику уряду, який формується парламентом і підзвітний йому. Повноважень у президента менше, ніж у прем'єр-міністра. Президент обирається парламентом або колегією за участі парламенту (Італія, Греція, Індія, Німеччина, Чехія, Угорщина).

Однією із сучасних форм державного правління є так звана змішана (парламентсько-президентська або президентсько-парламентська) форма республіканського правління. Типовою ознакою такої форми правління є поєднання елементів президентської і парламентської республік, сильної президентської влади та ефективного контролю парламенту за діяльністю уряду.

Уряд формується спільно президентом і парламентом, а та чи інша назва змішаної республіки визначається тим, у кого з них більше повноважень щодо формування та функціонування уряду (наприклад у президентсько-парламентській республіці повноваження президента та парламенту паритетні, але повноважень щодо формування уряду дещо більше у президента). У змішаних республіках президент обирається народом, тобто позапарламентським шляхом. Зразком змішаної республіканської форми правління є Австрія, Румунія, Польща, Фінляндія, Україна та ін.

Варто сказати, що в Конституції України закріплено лише те, що Україна є республікою, але не вказано якою саме. Однак аналіз повноважень Президента України та Верховної Ради України дає змогу зробити висновок, що на сьогодні Україна є змішаною республікою, а саме парламентсько-президентською.

Згідно з наступним критерієм класифікації – формою територіального устрою – конституції поділяються на унітарні та федеративні.

Унітарна держава – це єдина цілісна держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами.

Можна виділити такі різновиди унітарних держав:

– централізована унітарна держава характеризується тим, що управління на всіх субнаціональних (тобто нижчих загальнодержавного) територіальних рівнях здійснюється адміністрацією, що призначається вищим органом виконавчої влади;

– децентралізована унітарна держава характеризується тим, що місцеві органи формуються незалежно від центральних органів влади (обираються населенням і т. ін.) та користуються значними повноваженнями у вирішенні місцевих питань;

– відносно децентралізована унітарна держава характеризується поєднанням прямого державного управління на місцях із місцевим самоврядуванням. На вищому (на рівні області) та середньому (на рівні району) територіальних рівнях одночасно функціонують органи виконавчої влади загальної компетенції та органи місцевого самоврядування.

Згідно з Конституцією України Україна є унітарною державою [5]. Це означає, що територія України у межах існуючих кордонів є цілісною і недоторканою, що частини цієї території перебувають у нерозривному взаємному зв'язку, відзначаються внутрішньою єдністю і не мають ознак державності, як це властиво складовим частинам, скажімо, федеративної держави.

Незважаючи на наявність Автономної Республіки Крим – Україна – це унітарна держава, адже така адміністративна одиниця, як Автономна Республіка Крим не наділена суверенітетом.

Крім України, унітарними державами є Китай, Монголія, Казахстан, Грузія, Саудівська Аравія, Великобританія, Норвегія, Швеція, Білорусь, Польща, Угорщина, Італія, Франція, Іспанія, Португалія та ін.

Чимало у світі і федерацій, сутність яких полягає в тому, що вищі територіальні одиниці держави мають певну юридично визначену політичну самостійність.

Складові частини федерації – це своєрідні державоподібні утворення, які називають суб'єктами федерації, а територія федерації складається з територій її суб'єктів.

Основною ознакою федеративної держави є поділ суверенітету між двома рівнями (федеральним і суб'єктів федерації), що передбачає, зокрема, існування двох систем державної влади та управління, кожна з яких діє у визначених межах.

Характерною рисою федеративної держави є те, що поряд із федеральною конституцією, органами влади та законодавством свої конституції, закони, свою систему законодавчих, виконавчих та судових органів мають суб'єкти федерації.

Характерним є конституційно встановлене розмежування компетенцій між федерацією в цілому та її суб'єктами. До відання федерації, як правило, належать найважливіші питання державного життя: зовнішня політика, оборона країни, фінанси, оподаткування, організація федеральних органів, розв'язання конфліктів між суб'єктами федерації. Компетенція суб'єктів федерації в цілому ширша, але вона зводиться переважно до питань, що не потребують однакового регулювання. До них віднесені організація органів місцевого самоврядування, громадський порядок, охорона довкілля, встановлення місцевих податків та ін.

Федераціями є США, Канада, Мексика, Бразилія, Німеччина, Бельгія, Росія, Індія, Австралія та інші країни.

Швейцарія, хоча і називається конфедерацією, однак за суттю є також федерацією [7].

За порядком внесення змін і доповнень конституції поділяються на гнучкі, жорсткі та змішані.

До гнучких конституцій зміни та доповнення вносяться у звичайному порядку, без дотримання будь-яких процедур. У такий спосіб змінюються і доповнюються конституції Великобританії, Швеції.

До жорстких конституцій зміни вносяться із дотриманням законодавчо визначених спеціальних процедур. Зазвичай такий порядок закріплюється в тексті конституції, а сама жорсткість покликана забезпечити авторитет та стабільність основного закону. Наприклад, до жорстких належать конституції США, Японії.

Конституцію України можна класифікувати як дуже жорстку, адже до процедури внесення змін та доповнень передбачена спеціальна процедура. А для того щоб внести зміни чи доповнення до розд. 1, 3 чи 13 Конституції України, передбачена ще складніша процедура [5].

До частини норм змішаної конституції зміни та доповнення вносяться у звичайному порядку, а до іншої частини норм – у спеціальному порядку.

І на завершення розглянемо класифікацію конституцій за способом зовнішнього виразу. За цією ознакою конституції поділяються на кодифіковані та некодифіковані.

Кодифіковані конституції – це конституції у вигляді єдиного документа. Кодифікація – це результат систематизації, який здійснюється шляхом перероблення та зведення правових норм, що містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт, який системно і вичерпно регулює конституційно-правові відносини.

Безсумнівно, що Конституція України є кодифікованою.

Разом з тим в окремих країнах не існує єдиного цілісного документа, який би називався конституцією. Однак конституція у цих країнах є, вона існує у вигляді окремих документів.

Ми вже згадували про три найважливіших і найдавніших закони Великобританії (Велика Хартія Вольностей, Біль про права та Акт про престолонаслідування). Крім них, Конституцію Великобританії становлять інші конституційні закони, прецеденти та звичаї.

Некодифікованою є і Конституція Швеції, яка складається з чотирьох нормативних актів:

- Акта про престолонаслідування;
- Акта про свободу друку;
- Акта про форму правління;
- Акта про свободу вираження поглядів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ми розглянули лише основні різновиди конституцій, їх у світі існує чимало. Однак головне покликання конституції – бути стрижнем держави, забезпечувати її стабільність. На жаль, в Україні після приходу до влади нові політичні сили змінюють не просто норми конституції, а й різновид форми правління. Частково це пояснюється пошуком оптимальної моделі.

Тому будемо сподіватися, що сьогоденні зміни до конституції будуть спрямовані на її оптимізацію. А наслідком таких змін стане реформа органів влади відповідно до норм конституції, а не пристосування конституції до потреб влади.

Список використаних джерел

1. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / за ред. В. Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре, 2002. – 716 с.
2. Конституція (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик (Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.) – М. : Политиздат, 1977. – 62 с.
3. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. – М. : Госполитиздат, 1944. – 31 с.
4. Конституційні пакти Пилипа Орлика, новообраного гетьмана Війська Запорозького, з його присягою та підтверджувальною грамотою Короля Швеції, підписані у м. Бендери 5 квіт. 1710 р. // Маркевич М. Истории Малороссии / М. Маркевич : в 5 т. – М. : [б. и.], 1858. – Т. 4. – С. 315–342.
5. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. Л. І. Нечволод. – Х. : Торсінг плюс, 2009. – 768 с.
7. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (vom 18. April 1999) [Elektronische Ressourcen] // Der Bundesrat : Das Portal der Schweizer Regierung. – Zugang : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html>.
8. Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos [Recurso electrónico] // Senado de la República. – Acceso : http://www.senado.gob.mx/libreria/sp/documentos_apoyo/documentos/Constitucion_2015.pdf.
9. Συνταγμα της Ελλάδας : Όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων [Ηλεκτρονική πόρρω] // Βουλή των Ελλήνων. – Πρόσβαση : http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/SYNTAGMA1_1.pdf.
10. Режим доступу : http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/constitution/15-20061215132046_a15.pdf.

References

1. Istorii derzhavy i prava zarubizhnykh krain: khrestomatia [History of state and law of foreign countries: chrestomathy]/ edited by V.D. Goncharenko, Kiev, In Jure, 2002, 716 p.
2. Constitution (Main Law) of the Union of Soviet Socialist Republics (Adopted on the seventh session of Verkhovny Soviet of the USSR of the ninth calling on October 7, 1977), Moscow, Politizdat, 1977, 62 p.
3. Constitution (Main Law) of the Union of Soviet Socialist Republics, B.M., Gospolitizdat, 1944, 31 p.
4. Markevych M. Istorii Malorossii: v 5 tomakh [Histories of Malorossia: in 5 volumes], Moscow, 1858, vol.4, p. 315-342
5. Verkhovna Rada of Ukraine, Constitution of Ukraine: Law dated 28 June 1996 No 254k/96-BP, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words], Kharkiv, Torsing Plus, 2009, 768 p.
7. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (vom 18. April 1999) [Elektronische Ressourcen] // Der Bundesrat : Das Portal der Schweizer Regierung. – Zugang : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html>.
8. Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos [Recurso electrónico] // Senado de la República. – Acceso : http://www.senado.gob.mx/libreria/sp/documentos_apoyo/documentos/Constitucion_2015.pdf.
9. Συνταγμα της Ελλάδας : Όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα της 27ης Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων [Ηλεκτρονική πόρρω] // Βουλή των Ελλήνων. – Πρόσβαση : http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/SYNTAGMA1_1.pdf.
10. Available at : http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/constitution/15-20061215132046_a15.pdf.